

A historical map of the Warmia and Mazuria region, rendered in green tones. The map shows various towns, rivers, and geographical features. The title 'Katalog grodzisk Warmii i Mazur' is overlaid in white text with a black outline. The map includes labels for numerous locations such as Arnstein, Wildenhof, Stegen, Buchholtz, Landsberg, and Heilsberg. The word 'land' is visible at the bottom of the map.

Katalog grodzisk Warmii i Mazur

pod redakcją
Rafała Soleckiego

Tom 4

Katalog grodzisk Warmii i Mazur

Tom 4

Instytut Archeologii
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Katalog grodzisk Warmii i Mazur

pod redakcją Rafała Soleckiego

Tom 4

Autorzy:
Przemysław Jażdżyk, Anna Lejzerowicz, Kamil Rabięga,
Daniel Skoczylas, Rafał Solecki, Dawid F. Wieczorek

Warszawa 2024

Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Część 2. Warmia Wschodnia i Natangia Tom 4

Publikacja recenzowana do druku przez
dr. Marka Jagodzińskiego
i dr. Łukasza Miechowicza

Redakcja: Rafał Solecki
Projekt książki: Bartłomiej Gruszka
Skład: Rafał Solecki
Korekty: Jagoda Biskont
Projekt okładki: Rafał Solecki

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego,
Warszawa 2024

ISBN 978-83-8281-468-2 (wersja drukowana)
ISBN 978-83-8281-469-9 (wersja elektroniczna)

Publikacja naukowa finansowana w ramach programu
Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą
„Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2018–2023,
nr projektu 11H 18 0117 86, kwota finansowania 1 346 853 zł

Wydawnictwo:
Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ul. Dewajtis 5, domek nr 2
01-815 Warszawa
+48 22 561 89 23 (wew. 323)
wydawnictwo@uksw.edu.pl

SPIS TREŚCI

GMINA LELKOWO

Głębock, st. 5	7
Jarzeń, st. 1	21
Wilknity, st. 6	41

GMINA ORNETA

Orneta, st. 7	67
Opin, st. 16	79

GMINA PŁOSKINIA

Giedyle, st. 1	103
Dąbrowa, st. 8	125
Dąbrowa, st. 9	145

GMINA PIENIĘŻNO

Bornity, st. 12	165
Wojnity, st. 1	185
Pieniężno (Kajnity, st. 2)	207
Kajnity, st. 1	233
Lubianka, st. 6	249
Wopy, st. 5	305

WERYFIKACJE NEGATYWNE

Wilknity, st. 1, gm. Lelkowo	327
Bieniewo, st. 7, gm. Lubomino	333
Rogiedle, st. 1, gm. Lubomino	339
Wilczkowo, st. 1, gm. Lubomino	343
Chwałęcín, st. 2, gm. Orneta	347
Osetnik, st. 2, gm. Orneta	351
Tawty, st. 1, gm. Orneta	367
Łoźnik, st. 6, gm. Pieniężno	371
Różaniec, st. 2, gm. Pieniężno	377

Wykaz cytowanej literatury	381
----------------------------------	-----

Kajnity, st. 1

Gmina Pieniężno

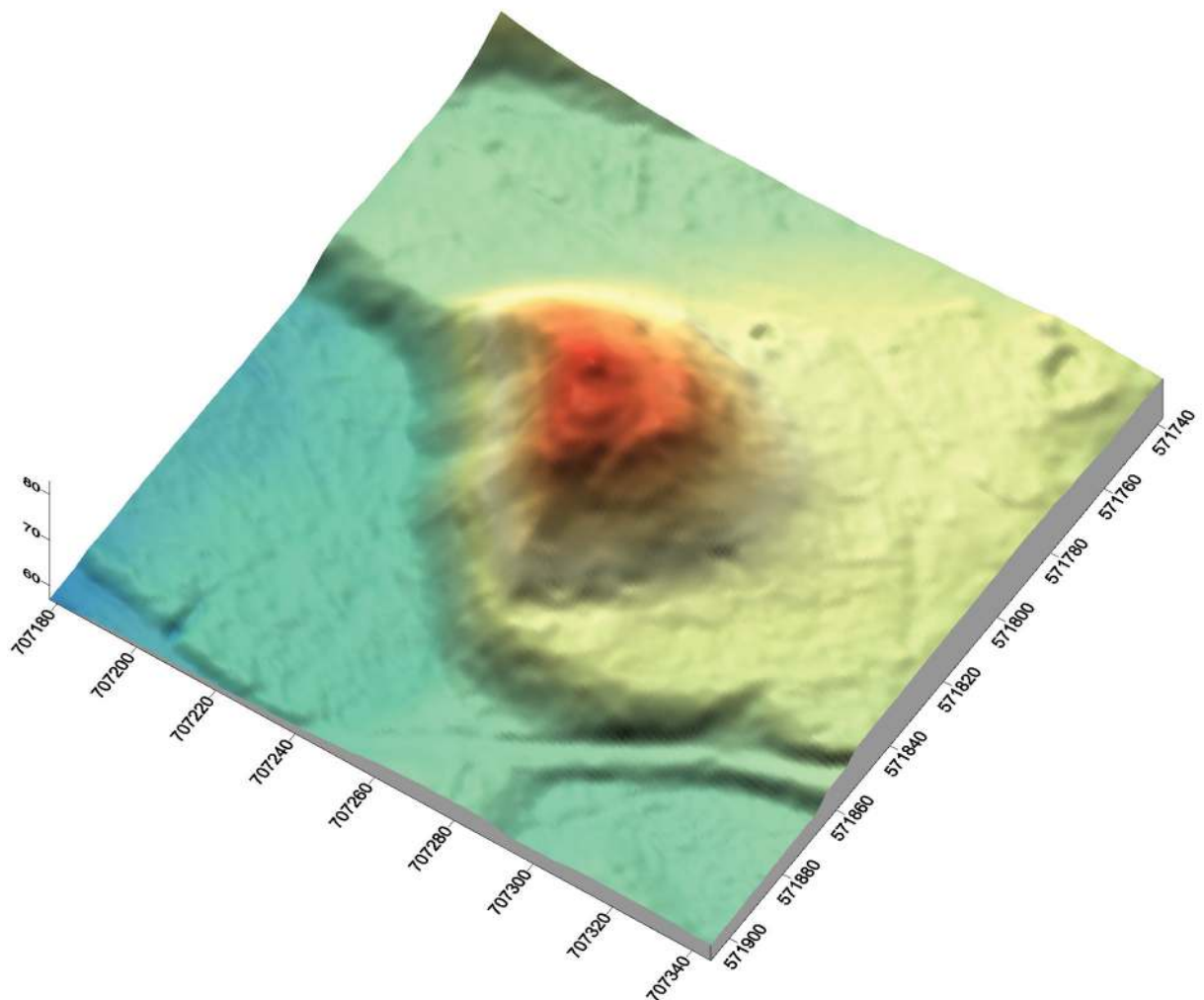
Powiat braniewski

AZP 14-57/6

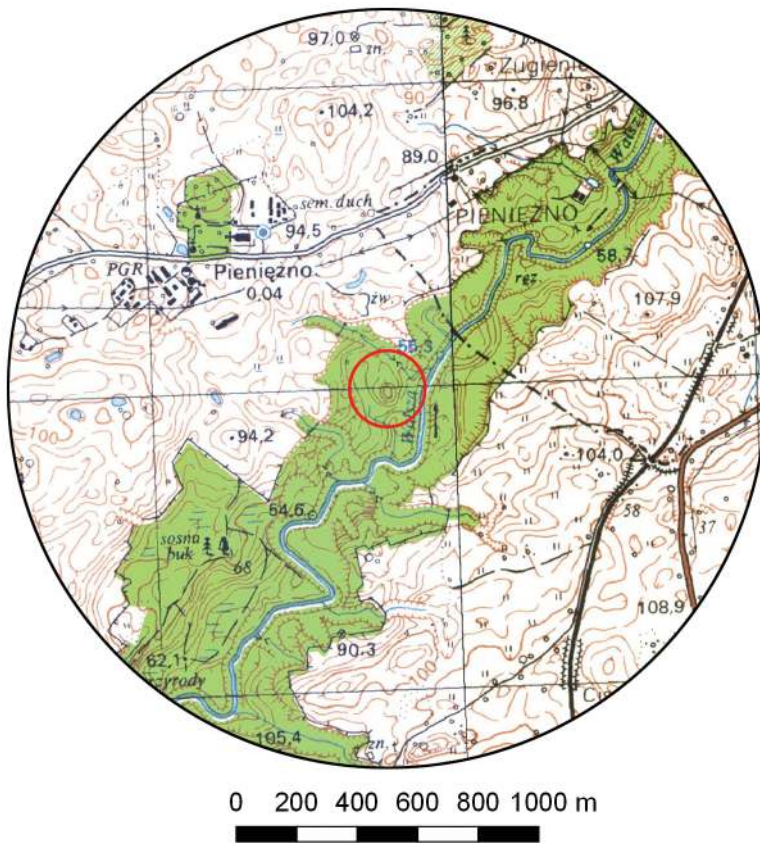
Współrzędne geograficzne:

N 54° 13' 28''

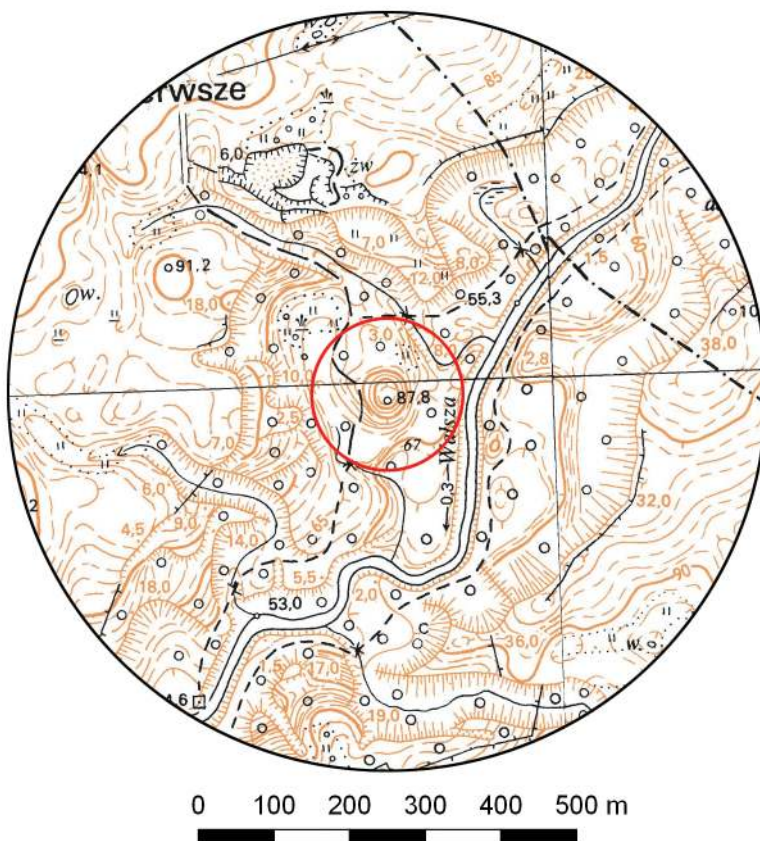
E 20° 06' 06''

Ryc. 1. Grodzisko w Kajnitach, st. 1
na mapie w skali 1:25 000
(na podstawie materiałów GUGiK,
oprac. R. Solecki)

Ryc. 2. Grodzisko w Kajnitach, st. 1
na mapie w skali 1:10 000
(na podstawie materiałów GUGiK,
oprac. R. Solecki)

POŁOŻENIE GRODZISKA I JEGO FORMA

RAFAŁ SOLECKI

Grodzisko w Kajnitach (niem. *Heistern*), st. 1 położone jest w odległości około 1,8 km na południowy zachód od Pieniężna (niem. *Mehlsack*). Zajmuje szczyt masywnego wypiętrzenia, które zachowało się w obrębie doliny rzeki Wałszy, przy jej zachodnim brzegu. W 1993 roku stanowisko było weryfikowane w terenie przez Marka Jagodzińskiego, który wykonał dla niego Kartę Ewidencji Stanowiska Archeologicznego. Opisując zachowaną formę grodziska, wskazał, że „od strony północnej, zachodniej i południowej zachował się dobrze czytelny system umocnień w postaci dwóch wałów obronnych i fos”. Określając chronologię, podał, że obejmuje ona XI-

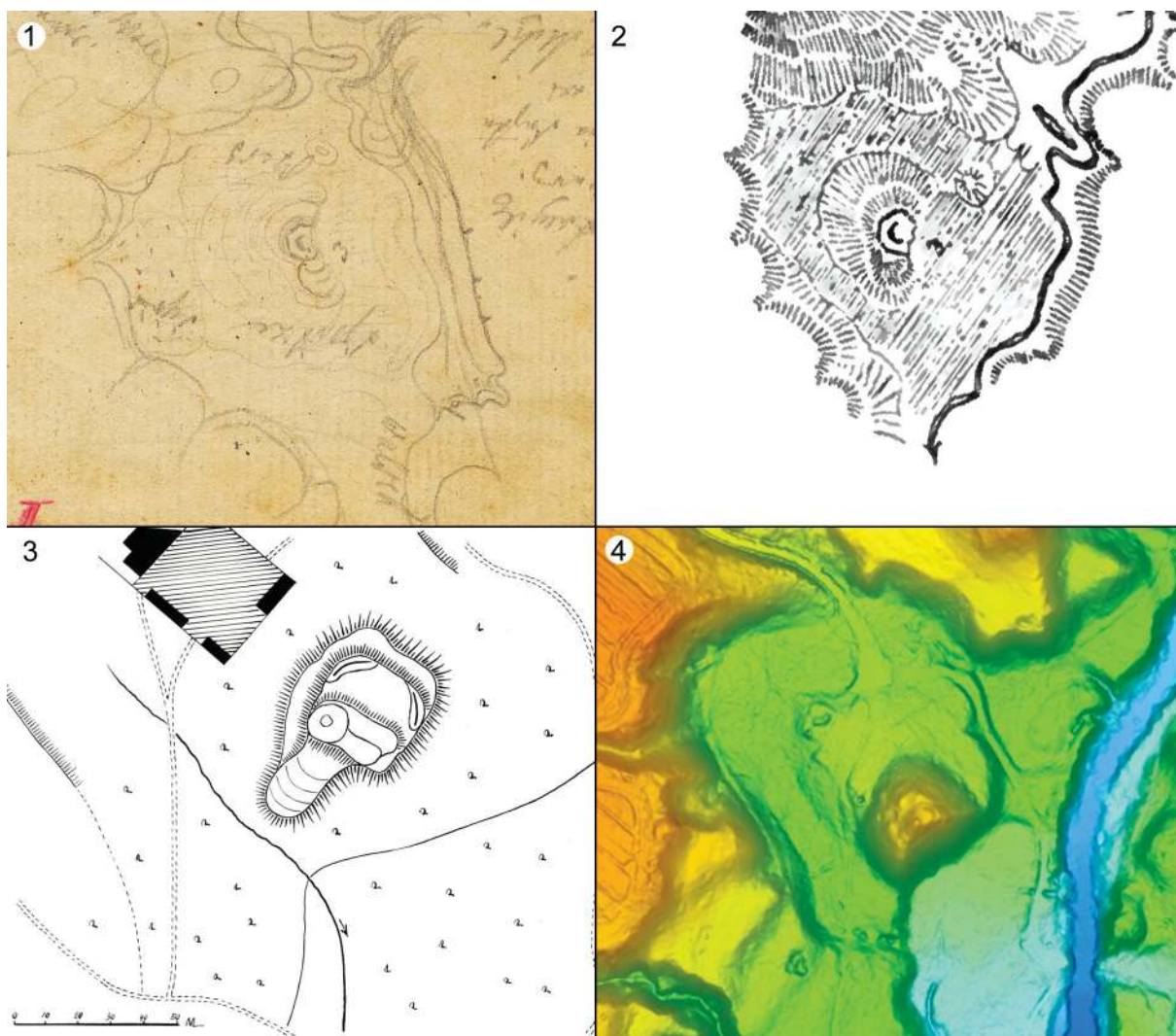
XIII wiek. Tu jednak należy zaznaczyć, że podstawą do takiego datowania nie był materiał zabytkowy, gdyż takiego podczas przeprowadzonej prospekcji nie znaleziono¹.

Grodzisko znane było badaczom niemieckim. Na początku XIX wieku opisał je i narysował Johann Michael Guise (ryc. 3:1). W 1894 roku napisał o nim Adolf Bötticher, określając jego nazwę *Spitze Berg*² oraz dodając rysunek będący przerysem starszego szkicu J.M. Guisego (ryc. 3:2). Emil Hollack w swoim spisie wydanym w 1908 roku jedynie wspomina o trzech grodziskach – *drei Burgwälle* – przypisanych do miejscowości Pieniężno³. Hans Crome opisuje je w 1937 roku jako *Spitzberg* wskazując, że jest ono

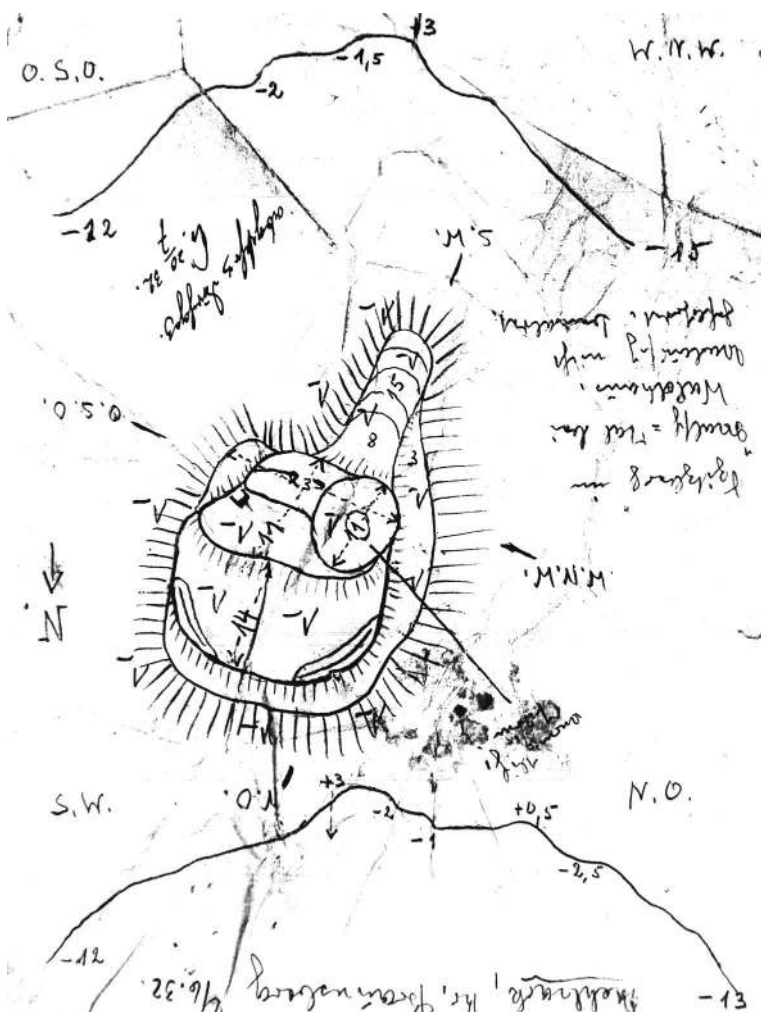
¹ KESA 14-57/6.

² Bötticher 1894: 177.

³ Hollack 1908: 98.

Ryc. 3. Grodzisko w Kajnitach, st. 1: 1) na planie J.M. Guisego z lat 30. XX wieku (źródło: *Staatliche Museen zu Berlin, Museum für Vor- und Frühgeschichte*, PM-IXh 001957), 2) na planie z 1894 roku (Boetticher 1894: 177, ryc. 136/3), 3) na planie z karty ze zbioru *Burgwall-kartei* (źródło: *Staatliche Museen zu Berlin, Museum für Vor- und Frühgeschichte*, IXc 90, Bl. 40), 4) na Numerycznym Modelu Terenu (na podstawie materiałów GUGiK) (oprac. R. Solecki)

Ryc. 4. Kajnity, st. 1. Szkic grodziska wykonany 2 czerwca 1932 roku (źródło: Staatliche Museen zu Berlin, Museum für Vor- und Frühgeschichte, PM-A 1385/1)

staropruskie. Następnie, w 1940 roku, wymienia je jeszcze raz, ale nie dodając już żadnych nowych uwag⁴. Na mapie z 1913 roku grodzisko opisane jest nazwą *Spitz-B.*, a bezpośrednio na północ od niego widoczne są zabudowania⁵.

Grodzisko zostało skatalogowane i ma swoją kartę w zbiorze *Burgwall-kartei*, przechowywanym obecnie w *Die Prussia-Sammlung* w Museum für Vor- und Frühgeschichte w Berlinie. Dołączony do karty szkic stanowiska (ryc. 3:3) jest dokładny i pokazuje wiele elementów mikrotopografii, które obecnie nie są widoczne (ryc. 3:4). Pierwsza różnica to kształt szczytu wyniesienia. Na rysunku dokumentacyjnym jest on zbliżony do kwadratu z kolistym w planie podwyższeniem w zachodnim narożniku oraz pozostałościami wałów w narożnikach północnym i wschodnim. Dodatkowo, na południowo-zachodnim zboczu oznaczony jest obiekt, który mógł być rampą prowadzącą na szczyt. Jest ona też widoczna na szkicu J.M. Guisego (ryc. 3:1). W generalnym ujęciu podobny rysunek, ale uzu-

pełniony o przekrój i pomiary (ryc. 4) znajduje się w tym samym archiwum, ale w zbiorze *Prussia-Archiv*. Można podejrzewać, że jest to szkic wykonany w terenie na potrzeby przygotowania karty.

Obecnie południowo-wschodnia część wypiętrzenia jest zniszczona – uległa oberwananiu w wyniku podmycia przez meandrującą rzekę. Krawędź oberwania przechodzi przez środek wspomnianego wcześniej podwyższenia. To może oznaczać, że ponad połowa szczytu uległa zniszczeniu. Ponadto bezpośrednio przy północno-zachodnim podnóżu wypiętrzenia widoczne są na szkicu zabudowania, które na wspomnianej mapie z 1913 roku podpisane są jako *Whs. Waldhaus*⁶. Nie była to jednak kameralna leśniczówka, a zespół zabudowań przyciągający dużą liczbę turystów (ryc. 5). Na ulotce reklamowej z lat dwudziestych XX wieku znajduje się informacja, że funkcjonował tam pensjonat ze strzelnicą, basenem oraz karuzelami i huśtawkami dla dzieci. Niewykluczone, że w toku prac związanych z rozwojem tego ośrodka doszło

⁴ Crome 1937: 103; 1940: 85.

⁵ *Topographische Karte 1:25 000 (Meßtischblatt)*, karta Mehlsack (471), z 1913 r.

⁶ *Topographische Karte 1:25 000 (Meßtischblatt)*, karta Mehlsack (471), z 1913 r.

Ryc. 5. Ośrodek rekreacyjny u podnóża grodziska w Kajnitach, st. 1 na podmalowanej fotografii z lat 20. XX wieku (źródło: www.polska-org.pl/7557269,foto.html)

Ryc. 6. Kajnity, st. 1. Widok od północy na szczyt wyniesienia z widocznym podwyższeniem (fot. A. Lejzerowicz)

także do naruszeń powierzchni stanowiska. Na fakt, że w tamtym okresie grodzisko było odwiedzane wskazują liczne fragmenty szkła i porcelany zalegające na szczycie.

Obecnie szczyt wypiętrzenia ma nieregularny kształt o wymiarach 26×40 m i powierzchni około 9 arów (ryc. 3:4). W jego centralnej części znajduje się półkolisty w planie podwyższenie o średnicy u podstawy dochodzącej do 16 m i którego wysokość względem otaczającego go od północy *plateau* wynosi 1,7 m. Od południa powierzchnia wyraźnie opada, co może być po-

zostałością po dawnym osuwisku. Krawędź osuwiska przecina stanowisko po osi zbliżonej do południowy zachód – północny wschód. Najwyższy punkt wyniesienia osiąga poziom 83,1 m n.p.m. Różnica wysokości pomiędzy szczytem wyniesienia a platformą, na której znajdował się pensjonat wynosi około 14,5 m, a pomiędzy szczytem a korytem rzeki Walszy dochodzi do około 28,5 m. W trakcie wizytacji nie odnotowano naszkicowanych na planie z *Burgwall-Kartei* umocnień, ani tych, które opisane są na karcie ewidencyjnej stanowiska.

ŚRODOWISKO FIZYCZNOGEOGRAFICZNE

ANNA LEJZEROWICZ

Wstęp do opisu środowiska fizycznogeograficznego, w którym przedstawiony zostaje szeroki kontekst jego uwarunkowań, jest taki sam jak w opisanym w poprzednim rozdziale grodzisku w Pieniężnie, st. 5. Jest tak, gdyż oba stanowiska oddalone są od siebie w linii prostej o zaledwie około 900 m. Poniżej przedstawione zostały wyniki przeprowadzonych odwiertów geologicznych i przygotowane na ich podstawie cięcie stanowiska.

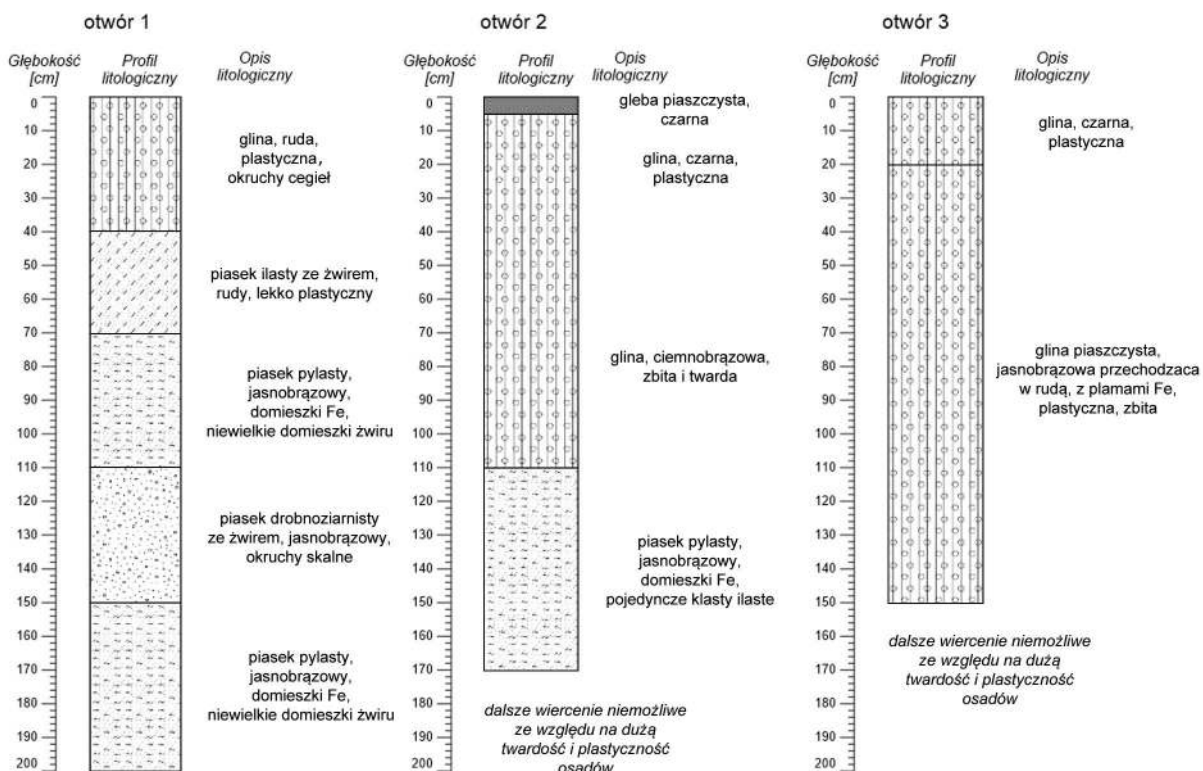
Stanowisko zajmuje szczyt wzniesienia o wysokości dochodzącej do prawie 30 m ponad dolinę rzeki Wałszy. Masyw jest wyraźny w terenie i ograniczony stromymi stokami. Sam szczyt jest bardzo mały, jedynie z niewielkim wypłaszczeniem, którego część zajmuje szpiczasty kopiec (ryc. 6). Południowo-wschodni stok pagórka jest prawie pionowy i schodzi gwałtownie w kierunku doliny.

Według podziału fizycznogeograficznego Polski Jerzego Kondrackiego grodzisko w Kajnitach, st. 1 znajduje się w makroregionie Nizina Staropruska i mezoregionie Wzniesienia Górowskie⁷.

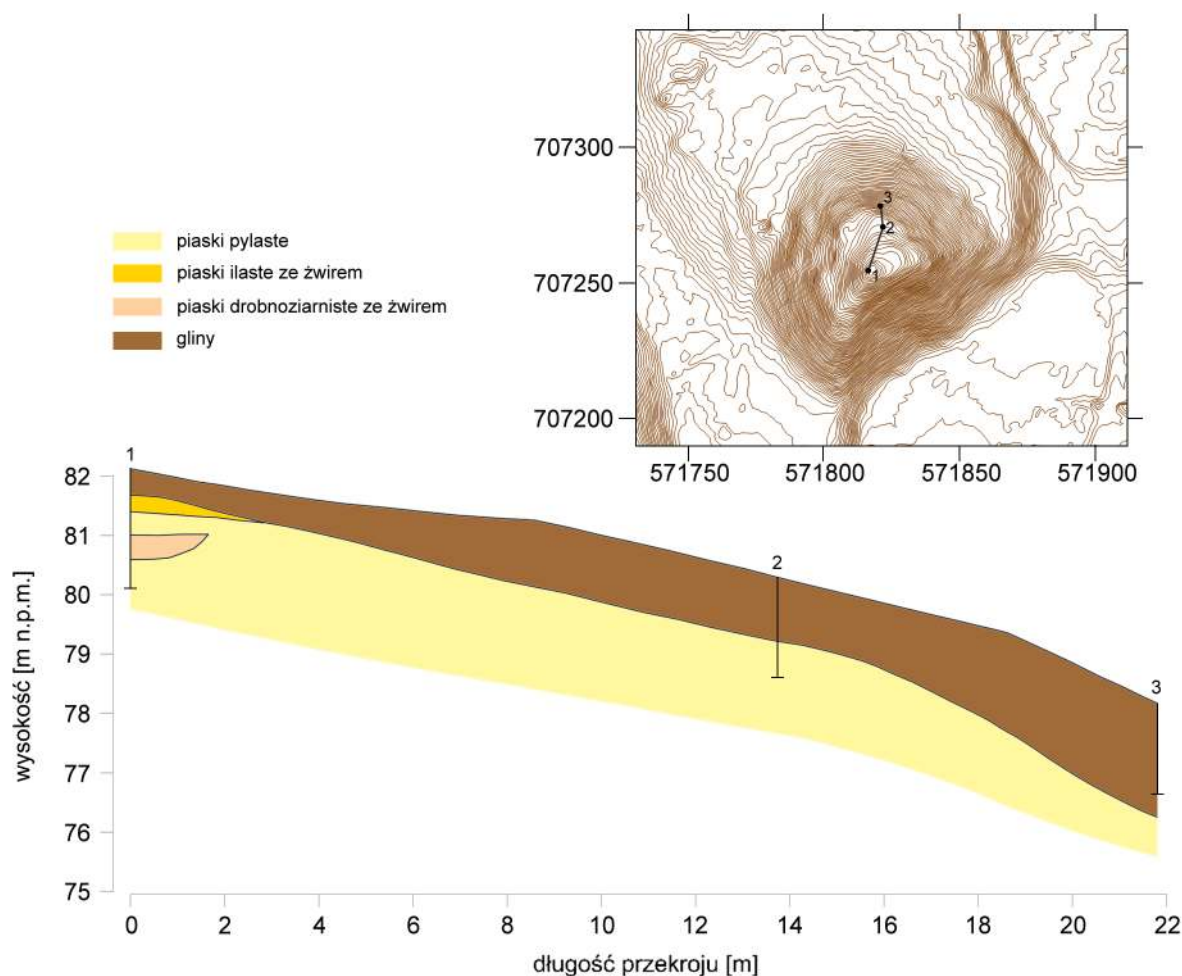
⁷ Kondracki 2002: 101–102.

Według *Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski* w skali 1:50 000 na obszarze stanowiska występują piaski i żwiry wodnolodowcowe powstałe w stadiale górnym zlodowacenia Polski. Według *Mapy Litogenetycznej Polski* w skali 1:50 000 stanowisko znajduje się na obszarze występowania piasków żwirowatych pochodzenia wodnolodowcowego. Według *Mapy Geologicznej Polski* w skali 1: 500 000 jest to obszar występowania piasków i żwirów sandrowych.

Na obszarze grodziska wykonano trzy wiercenia sondą ręczną do maksymalnej głębokości 2 m w celu rozpoznania budowy geologicznej. Szczegółowa litologia jest widoczna oraz została opisana na poszczególnych profilach wierceń (ryc. 7). Na podstawie wykonanych wierceń stworzony został schematyczny przekrój geologiczny przez wyniesienie z grodziskiem (ryc. 8). W wierceniach zaobserwowano występowanie głównie glin zwałowych, jak również osadów piaszczystych. Osady gliniaste charakteryzują się dużą plastycznością i twardością, ale też obecnością związków żelaza (rude zabarwienie). Osady piaszczyste to piaski ilaste, piaski pylaste oraz piaski drobnoziarniste, czasami z domieszką frakcji żwirowej. Na powierzchni terenu, na stokach wzniesienia widoczne są również liczne okruchy skalne.

Ryc. 7. Profile litologiczne odwiertów wykonanych na grodzisku w Kajnitach, st. 1 (oprac. A. Lejzerowicz)

Ryc. 8. Schematyczny przekrój geologiczny przez grodzisko w Kajnitach, st. 1 (oprac. A. Lejzerowicz)

Wykonane wiercenia nie potwierdzają w pełni wskazań ze *Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski* w skali 1:50 000, gdyż w odwiertach uchwycono dużo glin. Może być tak, gdyż powierzchniowo występujące piaski mogły zostać wymyte i spłynąć w niższe partie doliny, odsłaniając występujące pod nimi gliny.

BADANIA ARCHEOLOGICZNE

DANIEL SKOCZYŁAS I RAFAŁ SOLECKI

Przebieg badań terenowych

Obszar badań rozpoznano za pomocą dwóch wykopów archeologicznych. Pierwszy (W1), o wymiarach 2 × 3 m, wytyczono na szczycie podwyższenia, które jako najbardziej wyeksponowane mogło w przeszłości być wykorzystywane. Drugi wykop (W2), o wymiarach 1,5 × 4 m, wytyczono w południowej części *plateau* poniżej podwyższenia. To miejsce, gdzie miała znajdować się domniemana rampa prowadząca na szczyt i zaznaczona na archiwalnych szkicach, ale też miejsce, gdzie

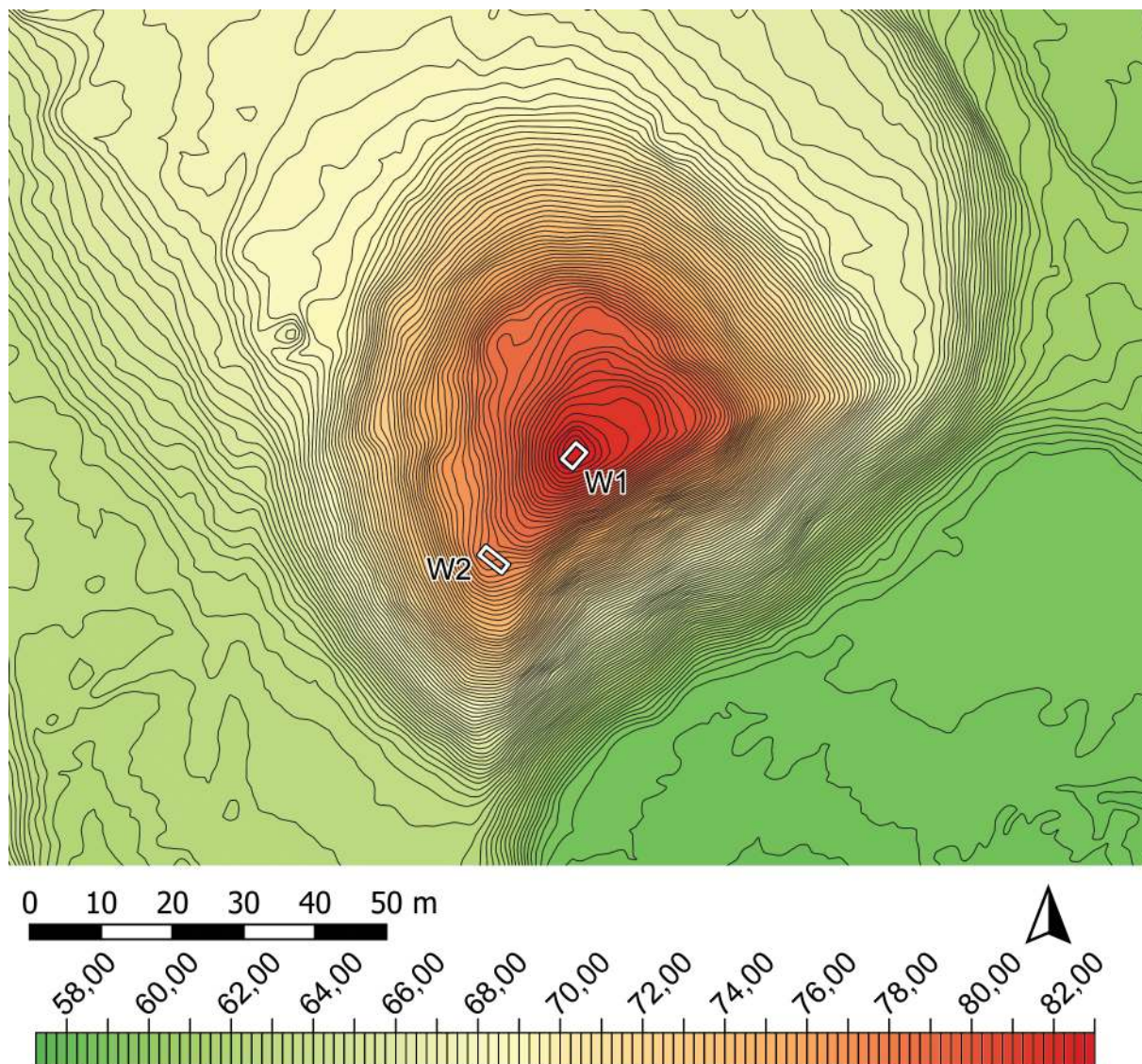
potencjalnie mogłoby występować umocnienie okalające wypłaszczenie pod szczytem – wał i/lub fosa – opisane na karcie ewidencyjnej stanowiska. Lokalizację wykopów w obrębie stanowiska przedstawia rycina 9.

Stratygrafia stanowiska

W trakcie omawianych badań archeologicznych wydzielono łącznie 9 jednostek stratygraficznych (tabela 1). Możliwe było ich rozdzielanie pomiędzy warstwy naturalne i cztery fazy związane z dziejami stanowiska. Diagram Harrisa dla wydzielonych jednostek stratygraficznych przedstawia rycina 10, a zadokumentowane powierzchnie ryciny 11–14.

Warstwy naturalne

W trakcie badań wykopaliskowych jako jednostki naturalne zidentyfikowano: w W1 zbitą glinę z wapiennymi wytrąceniami 5 i w W2 piaszczystą glinę z pojedynczymi okruchami skalnymi 7. Na stropie gliny 5 wydzielono lekko piaszczystą glinę 4 z silnymi, żelazistymi wytrąceniami. Jest to zasadniczo ta sama war-

Ryc. 9. Kajnity, st. 1. Plan grodziska z naniesionymi wykopami archeologicznymi (oprac. R. Solecki)

stwa, co 5, tylko w wyniku wyeksponowania jej powierzchni na działanie czynników atmosferycznych była wmywana, a znajdujące się w glinie tlenki żelaza zaczęły ulegać intensywniejszemu utlenianiu, nadając jej rudą barwę. Najwyższy zanotowany punkt calca osiąga poziom 82,45 m n.p.m.

Faza I

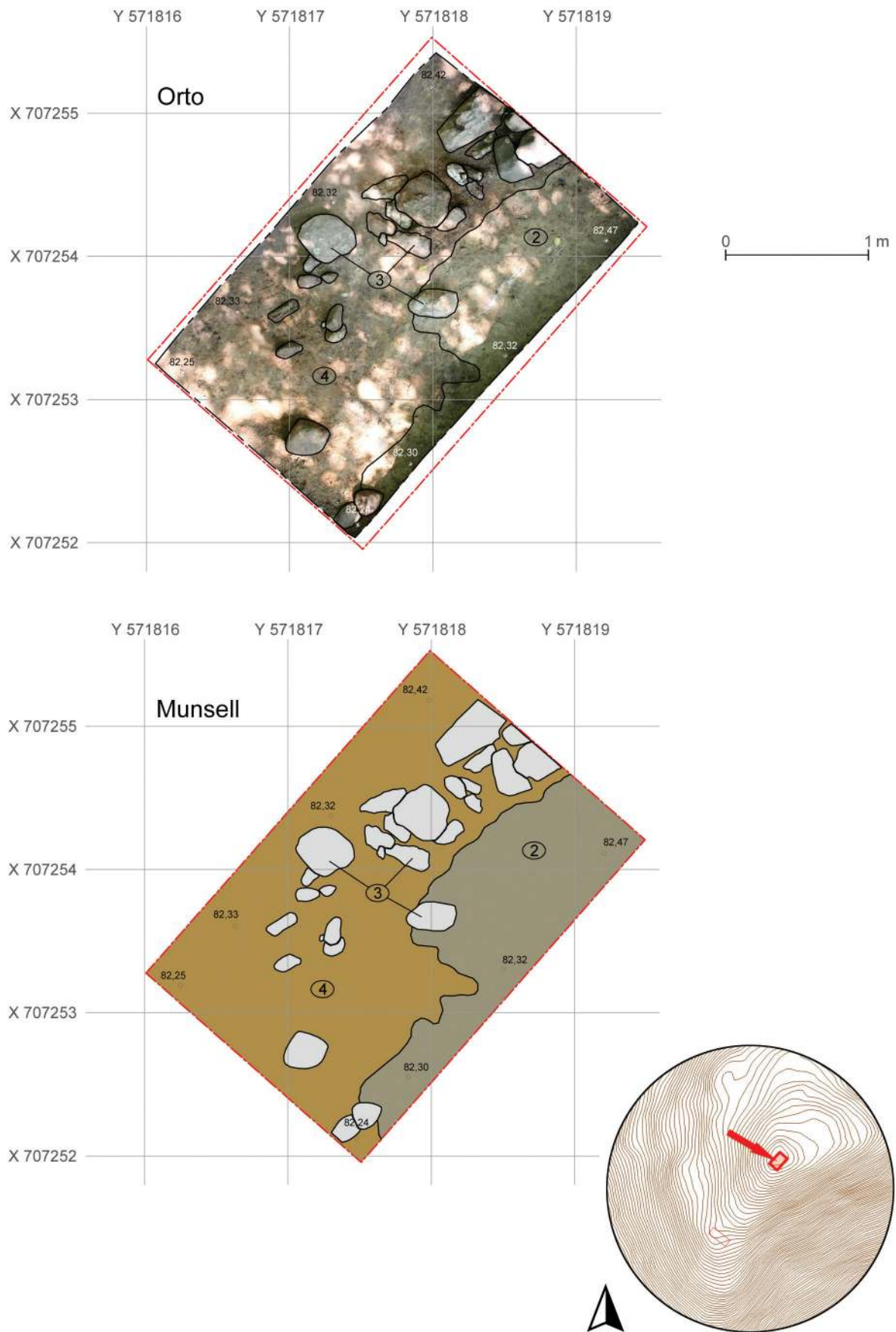
Faza I nie jest reprezentowana przez żadną jednostkę stratygraficzną, a wydzielono ją na podstawie znalezisk ceramiki. Materiał ceramiczny reprezentuje grupę technologiczno-surowcową, którą można łączyć z wczesnożelazną kulturą kurhanów zachodniobałtyjskich. Fragmenty ceramiki tego typu znaleziono na powierzchni stanowiska, w humusie leśnym, gdzie trafiły najpewniej w wyniku zniszczenia starszych warstw kulturowych bądź obiektów.

Faza II

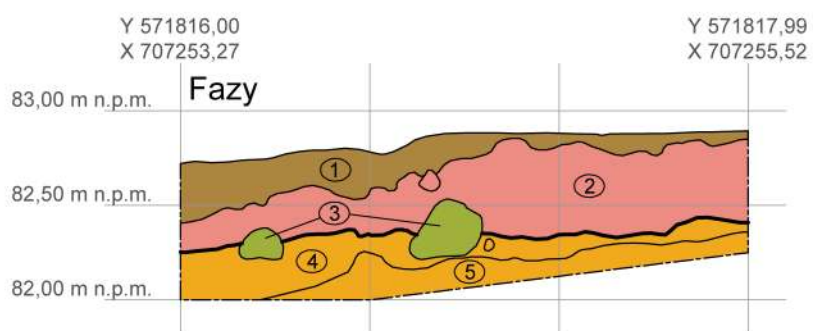
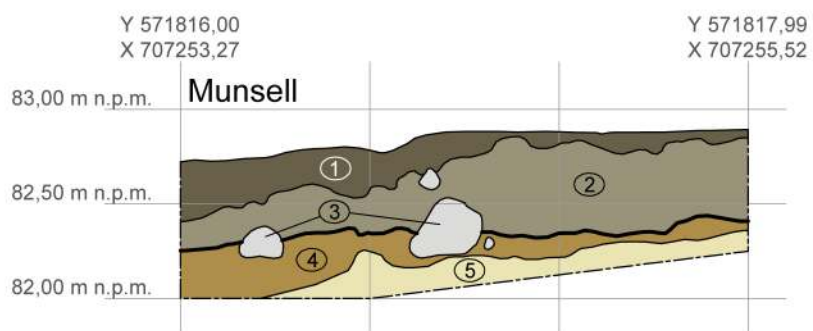
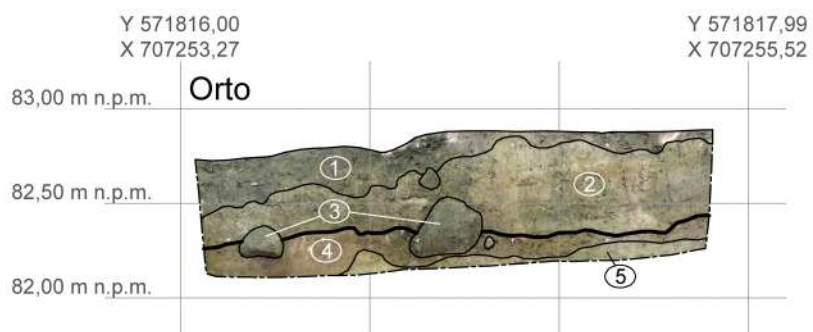
Do fazy II przypisano tylko jedną jednostkę stratygraficzną o numerze 3 – układające się liniowo skupisko kamieni średnicy do 50 cm. Nieco lepiej zachowany odcinek ma długość do 190 cm, przy maksymalnej szerokości 80 cm i wysokości do 35 cm. Pierwotnie mógł być on dłuższy, ale tworzące go kamienie zmieniły swe położenie. Relikt tej konstrukcji odsłonięto w najwyższym punkcie wypiętrzenia i być może jest on pozostałością po znajdującej się tam budowli. W trakcie oczyszczania tej konstrukcji nie natrafiono na żaden materiał zabytkowy, co nie pozwala na określenie jej chronologii.

Faza III

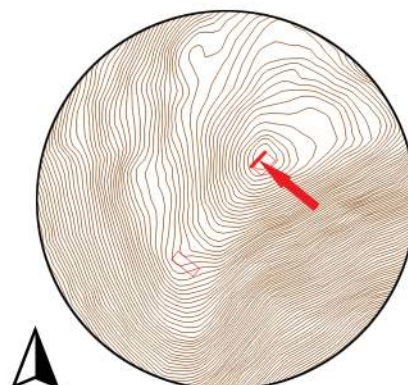
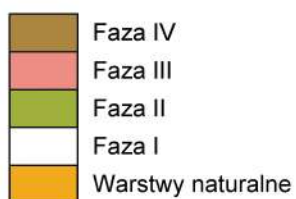
Faza ta wyznacza okres zniszczeń powierzchni stanowiska. Do fazy tej przypisano zbitą, twardą glinę 2 z domieszką materii organicznej i pojedynczymi kamieniami średnicy do

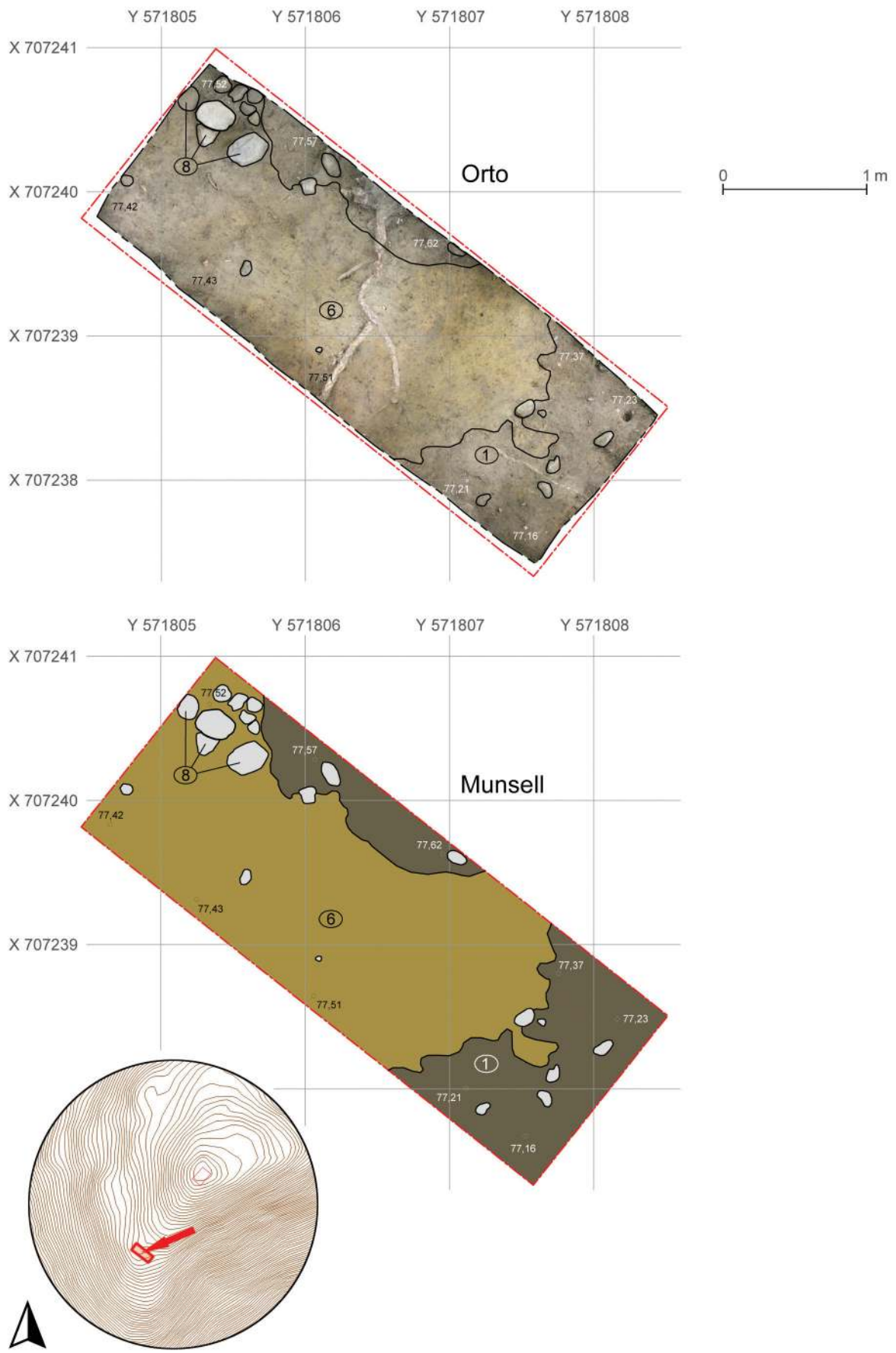
Ryc. 11. Kajnity, st. 1. Stratygrafia nawarstwień na obszarze kulminacji – wykop 1 (oprac. D. Skoczylas i R. Solecki)

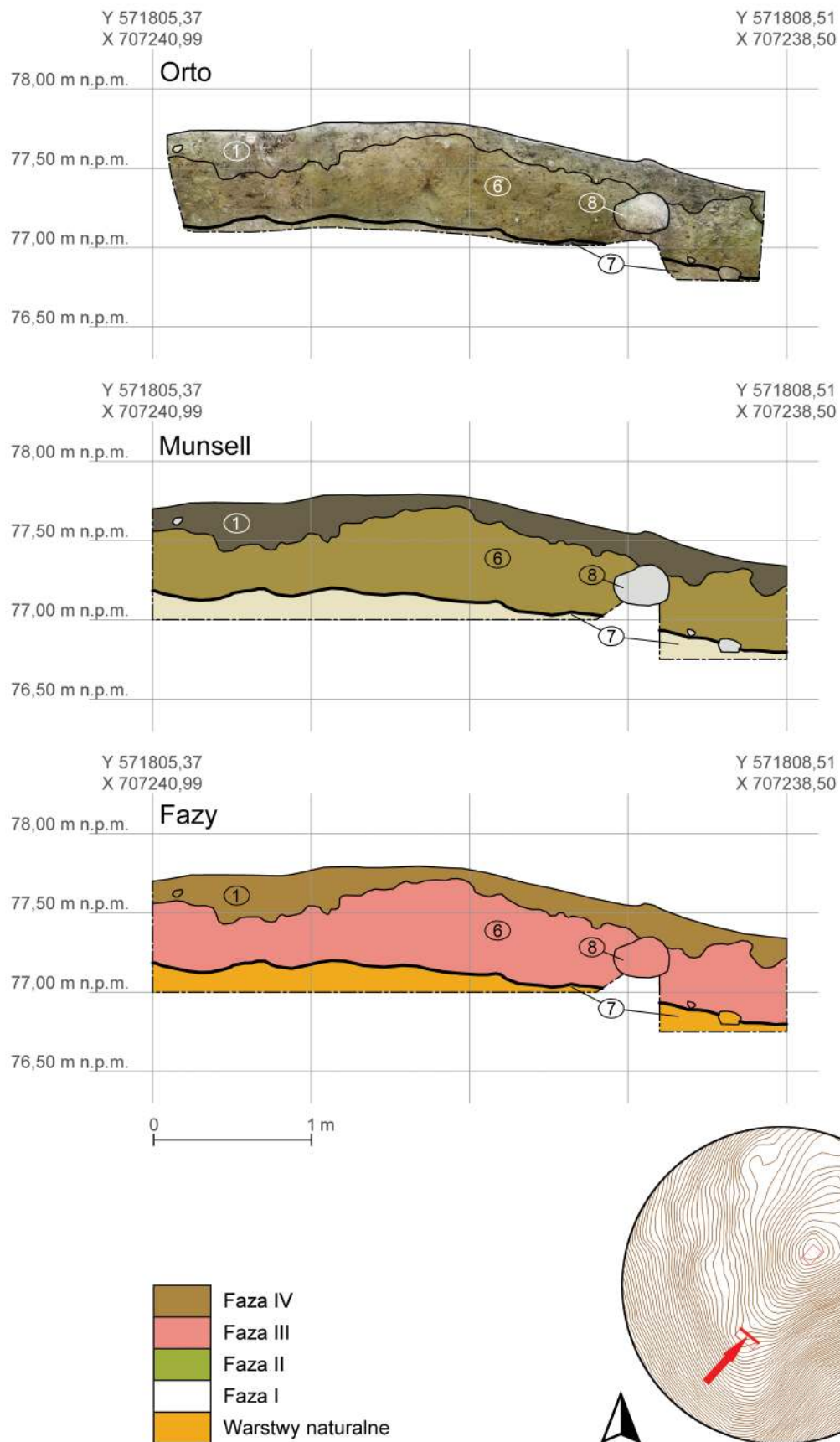
0 1 m

Ryc. 12. Kajnity, st. 1. Stratygrafia nawarstwień na obszarze kulminacji wyniesienia – wykop 1 (oprac. D. Skoczylas i R. Solecki)

Ryc. 13. Kajnity, st. 1. Stratygrafia nawarstwień na obszarze *plateau* poniżej kulminacji wyniesienia – wykop 2 (oprac. D. Skoczylas i R. Solecki)

Ryc. 14. Kajnity, st. 1. Stratygrafia nawarstwień na obszarze *plateau* poniżej kulminacji wyniesienia – wykop 2 (oprac. D. Skoczylas i R. Solecki)

ZNALEZISKA

RAFAŁ SOLECKI

Na materiał zabytkowy pozyskany w trakcie badań archeologicznych składa się 45 fragmentów ceramiki i 4 fragmenty szkła. Wszystkie zabytki znaleziono na powierzchni stanowiska w humusie leśnym.

Ceramika

Pozyskany zespół fragmentów naczyń ceramicznych jest silnie rozdrobniony. Zbiór ułamków o wielkości w przedziale 1–4 cm liczy 32 elementy (71,1% całego zbioru). Stan zachowania powierzchni fragmentów także nie jest dobry. Stosując klasyfikację zaproponowaną przez A. Buko⁸, 4 fragmenty (8,9% całego zbioru) przypisano do kategorii III (ceramika mocno zerodowana), 33 fragmenty (73,3% całego zbioru) do kategorii II (ceramika zerodowana w średnim stopniu), 8 fragmentów (17,8% całego zbioru) do kategorii I (ceramika niewykazująca większego zniszczenia powierzchni). Nie wydzielono ani jednego fragmentu, który można by przypisać do kategorii 0 (ceramika bez śladów zniszczenia). To było powodem, że 20 fragmentów (44,4% całego zbioru) określono jako niediagnostyczne. 25 fragmentów (55,6% całego zbioru), które posiadały jakiegokolwiek cechy diagnostyczne, przypisano do dwóch grup technologiczno-surowcowych.

Do pierwszej grupy zaliczono 24 fragmenty. Były to ułamki naczyń wykonanych ze słabo wyrobionej masy ceramicznej z dużą ilością drobnej, średniej i grubej domieszki schudzającej – piasku i drobin startego granitu. Powierzchnia zewnętrzna 13 fragmentów była chropowata, 8 była szorstka, 3 fragmenty miały powierzchnię gładką. Grubość ścianek wahała się w zakresie 5–11 mm, ze średnią 8 mm. Naczynia wypalane były w niezaawansowanej technologii utleniającej – powierzchnia pozyskanych fragmentów nie miała jednorodnej barwy. Występowały odcienie brązu i szarości.

Duży stopień rozdrobnienia materiału ceramicznego nie pozwolił na rekonstrukcję ani jednej pełnej formy naczynia. Dwa fragmenty wylewów o niewyodrębnionej, zachylonej do wnętrza krawędzi (ryc. 15:1–2) można opisać jako pochodzące od naczyń o kształcie jajowatym (typ IV wg Mirosława

Hoffmanna) lub z mniejszym prawdopodobieństwem od czarek (typ V wg Hoffmann) albo mis (typ VI wg Hoffmann)⁹. Fragment wylewu naczynia o lekko wywiniętej na zewnątrz krawędzi (ryc. 15:3) może natomiast pochodzić od dzbanka (typ XI wg Hoffmann)¹⁰. W zbiorze tym wydzielono jeszcze fragment ucha wykonanego z owalnej w przekroju taśmy o wymiarach 1 × 2 cm. Naczynia wykonane w takiej technologii i o zbliżonych kształtach występują powszechnie w asortymencie wczesnożelaznej kultury kurhanów zachodniobałtyjskich. Bez bardziej charakterystycznych fragmentów podanie precyzyjniejszej chronologii, niż ramy istnienia tej kultury archeologicznej, jest niemożliwe.

Druga grupa technologiczno-surowcowa reprezentowana jest przez jeden element. Jest to fragment fajansowego kubka lub filizanki (ryc. 15:5). Czerep z beżowej gliny pokryty jest białym szkliwem z malowanymi niebieską farbą wzorami floralnymi. Przedmioty tego typu można datować na XIX–XX wiek.

Szkło

Znalezione podczas badań cztery fragmenty szkła pochodzą z dwóch naczyń współczesnych. Pierwsze to prostokątna w przekroju butelka ze sfazowanymi narożnikami wykonana z zielonego szkła. Zachowało się jej lekko wklęsłe denko. Drugie to misa, lub patera z białego, przezroczystego, rżniętego szkła. Tu zachowały się dwa fragmenty ścianek i jeden fragment uformowanej w falbankę krawędzi.

CHRONOLOGIA I DZIEJE GRODZISKA W KAJNITACH, ST. 1

RAFAŁ SOLECKI

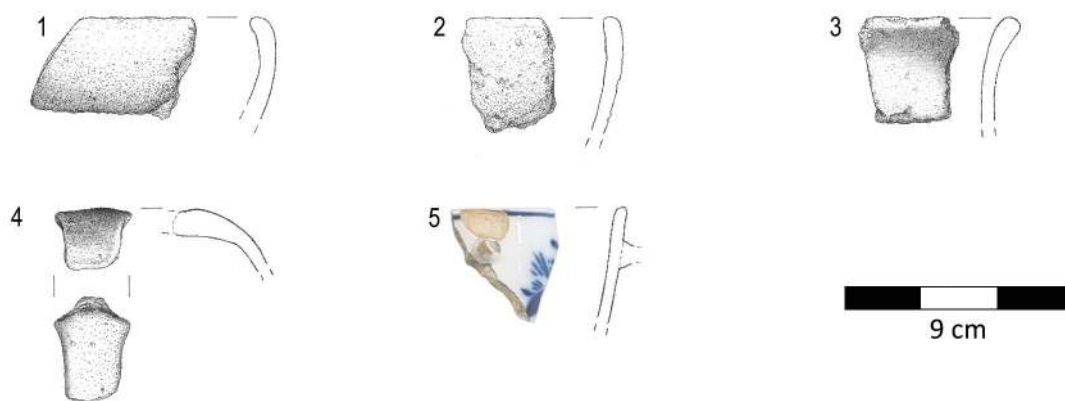
Grodzisko w Kajnitach, st. 1 było znane od dawna, ale do tej pory nie było rozpoznane archeologicznie. Przeprowadzone w 2021 roku badania z jednej strony dostarczyły źródeł do określenia jego chronologii, ale postawiły także kolejne pytanie. Główne wnioski dotyczące jego dziejów można sformułować w kilku punktach:

- Przeprowadzone badania wykazały, że powierzchnia grodziska jest bardzo znisz-

⁹ Klasyfikacja naczyń z I tysiąclecia p.n.e. z obszaru południowo-wschodniej strefy nabałtyckiej – Hoffmann 2000: ryc. 38–40.

¹⁰ Hoffmann 2000: ryc. 44.

⁸ Buko 1990: 352.

Ryc. 15. Kajnicy, st. 1. Ceramika: 1–4) starożytna, 5) współczesna (rys. A. Pałasz)

czona. Pomiędzy poziomem calca a humusem leśnym wydzielono w zasadzie jedną warstwę niwelacyjną o miąższości dochodzącej do 60 cm, z której w trakcie eksploracji nie pozyskano żadnego materiału zabytkowego ani prób węgla, które pozwoliłyby na dokonanie datowania radiowęglowego. Powstanie tej warstwy może być wynikiem działania człowieka i to w nieodległej przeszłości, gdyż jeszcze nie na całej powierzchni stanowiska strop tej warstwy przykryty jest humusem leśnym. Humus oczywiście mógł zostać wyerodowany, ale być może nie minęło jeszcze na tyle dużo czasu, aby mógł się on właściwie wykształcić;

- Gdyby chciał określić chronologię stanowiska na podstawie pozyskanego w trakcie badań materiału zabytkowego reprezentowanego jedynie przez 45 fragmentów ceramiki i 4 fragmenty szkła, to możliwe byłoby wydzielenie dwóch faz. Pierwsza to wczesna epoka żelaza i wiązana z nią kultura kurhanów zachodniobałtyjskich, a druga to współczesność (schyłek XIX lub początek XX wieku). Wszystkie zabytki zebrano jednak z warstwy współczesnego humusu leśnego. O ile w odniesieniu do znalezisk o współczesnej chronologii można ten poziom traktować jako warstwę kulturową, to zabytki o starożytnej chronologii znalazły się tu w wyniku wypłukania ich ze zniszczonych, dawnych warstw kulturowych. Można zatem przyjąć, że badane wyniesienie było w przeszłości wykorzystywane w nieokreślony sposób przez ludność kultury kurhanów zachodniobałtyjskich. O charakterze tej bytności będzie można powiedzieć więcej,

gdy przy okazji następnych badań odkryte zostaną warstwa kulturowa lub obiekty związane z tą kulturą archeologiczną;

- Grodzisko zajmuje szczyt masywnego, samotnego wypiętrzenia znajdującego się w dolinie rzeki Wąlszy, niemalże bezpośrednio przy jej korycie. Archiwalne szkice wykonane przez J.M. Guisego na początku XIX wieku i na karcie grodziska w katalogu *Burgwall-Kartei* na początku XX wieku wskazują, że na szczyt wyniesienia prowadziła od południa rampa, a szczyt mógł być otoczony wałem. Obecnie po rampie i po wałach nie ma śladu. Jedynym widocznym elementem dawniejszych umocnień może być podwyższenie zlokalizowane w centralnej części *plateau* na szczycie wyniesienia. Przeprowadzone badania wykazały, że podwyższenie to nie zostało usypane, a raczej wyrzeźbiono je w szczycie wyniesienia, rozgarniając ziemię wokół i formując z jej pomocą platformę, która miała zapewne pełnić funkcję majdanu. Obecnie *plateau* tej platformy zachowane jest jeszcze szczątkowo na północ od podwyższenia, aczkolwiek jego krawędzie dość mocno już opadają po stoku.
- Na szczycie podwyższenia uchwyciono w trakcie badań prawdopodobnie relikty kamiennego fundamentu. Zbudowany był on z kamieni o średnicy do 50 cm. Nie odnotowano śladów zaprawy, które by je wiązały, ale całość oblepiona była gliną, w której kamienie spoczywały. Zachowany odcinek konstrukcji miał długość do 190 cm, szerokość do 80 cm i wysokości do 35 cm. Badania nie dostarczyły źródeł, które pozwoliłyby na wydatowanie tego obiektu. Możliwe jest jedynie postawienie hipotezy, bazując na celowym

uksztaltowaniu szczytu wyniesienia. Włozenie pracy w uformowanie podwyższenia, które dodatkowo mogło podkreślać rangę obiektu, który miałby się na nim znajdować, może sugerować, że był to gródek typu *motte*. Terminem tym zwykło się nazywać wieże zbudowane na sztucznym kopcu, które upowszechniają się około XI–XII wieku i budowane są nadal jeszcze w XIV wieku¹¹. Badacz fortyfikacji tego typu, Edward Krause wydzielił nawet typ, w którym wpisywałby się gródek z Kajnit, st. 1 – „2. Grodziska <stożkowate> wykorzystujące naturalne wyniesienia, czasem jeszcze sztucznie podwyższane i odcinane od

¹¹ Marciniak-Kajzer 2011: 30–31.

reszty terenu fosą (Szamotuły)”¹². W tym świetle możliwe byłoby wydatowanie powstania gródka w Kajnitach na okres średniowiecza. Hipoteza ta wymaga weryfikacji za pomocą dalszych badań, zwłaszcza w obrębie kamiennej konstrukcji, która być może jest fundamentem wieży.

Przeprowadzone badania nie zamykają tematu chronologii grodziska w Kajnitach, a wręcz zachęcają, aby je kontynuować. Ukończenie tego zadania nie powinno być trudne, gdyż obszar możliwych badań nie jest duży, a z powodu specyficznego położenia grodziska jest ryzyko, że kolejnych latach jeszcze się zmniejszy.

¹² Krause 1976: 283.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

- Antolak, M.
2013. Problemy zagospodarowania turystycznego rezerwatów przyrody na przykładzie rezerwatu przyrody „Dolina rzeki Wąszy”. *Zeszyty Naukowe. Inżynieria Środowiska* 149(29), 14–22.
- Antoniewicz, J.
1964. Osiedla obronne okresu wczesnożelaznego w Prusach. *Światowit* 25: 5–211.
- Arnold, J.R. i R.R. Reinertsen
2012. *Triumf Napoleona. Kampania Frydlandzka 1807 roku*. Oświęcim: Wydawnictwo Napoleon V.
- Bender, J.
1871. Grabhügel im Födersdorfer Forste. *Altpreußische Monatsschrift* 8, 177–182.
1887. *Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands*. Band 9, Heft 27–29. Braunsberg: Verlag von Hune’s Buchhandlung.
- Bezenberger, A.
1909. Hügelgräber in dem Födersdorfer Forst. *Sitzungsberichte der Altertums-gesellschaft Prussia* 22: 1–27.
- Biermann, F., C. Herrmann, A. Koperkiewicz i E. Ubis
2019. Burning Alt-Wartenburg. Archaeological evidence for the conflicts between the Teutonic Order and the Grand Duchy of Lithuania from a deserted medieval town near Barczewko (Warmia, Poland). *Lietuvos archeologija* 45: 265–293
DOI: 10.33918/25386514-045008
- Biskup, M.
2019. *Wojny Polski z Zakonem Krzyżackim 1308–1521*. Oświęcim: Napoleon V.
- Bötticher, A.
1894. *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreußen. 4: Die Bau- und Kunstdenkmäler in Ermland*. Königsberg: Teichert.
- Buko, A.
1990. Wykorzystanie zjawiska erozji ceramiki w analizach procesów formowania się stanowisk osadniczych. *Sprawozdania Archeologiczne* 42: 349–359.
- Ceynowa B. (red.)
2020. *Kawa czy herbata? Archeologiczne świadectwa konsumpcji napojów w dawnym Gdańsku*. Gdańsk: Muzeum Archeologiczne w Gdańsku.
- Chilińska-Früboes, A.
2018. Zapinki oczkowe serie głównej jako głos w dyskusji nad początkami kultury Dollkeim-Kovrovo, [w:] S. Wadył, M. Karczewski i M. Hoffmann (red.), *Materiały do archeologii Warmii i Mazur. Tom 2*: 15–41. Warszawa-Białystok-Olsztyn: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego, Wydział Historyczno-Socjologiczny Uniwersytetu w Białymstoku, Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Chojnacka-Banaszkiewicz, A.
2017a. Stary Folwark, st. 1: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 1*: 129–182. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
2017b. Stary Folwark, st. 1: chronologia stanowiska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 1*: 191–193. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Cieśliński, A.
2016. The society of Wielbark culture, AD 1–300, [w:] A. Rzeszotarska-Nowakiewicz (red.), *The Past Societies. Polish lands from the first evidence of human presence to the early middle ages. Chapter 4. 500 BC – 500 AD*: 217–255. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Crome, H.
1937. Karte und Verzeichnis der vor- und frühgeschichtlichen Wehranlagen in Ostpreussen. *Altpreußen* 2: 97–125.
1940. Verzeichnis der Wehranlagen Ostpreußens. *Prussia: Zeitschrift für Heimatkunde* 34: 83–154.
- Dąbał, J.
2015. Wyroby ceramiczne, [w:] J. Dąbał, K. Krawczyk i T. Widerski (red.), Gdańsk, *Twierdza Wisłoujście. Badania archeologiczno-architektoniczne w latach 2013–2014*: 221–264. Gdańsk: Instytut Archeologii i Etnologii PAN i Uniwersytet Gdański.
- Dąbrowski, J.
1960. Badania na grodzisku Łęcze pow. Elbląg w roku 1958. *Wiadomości Archeologiczne* XXVI/3–4: 266–272.
1967. Wyniki prac wykopaliskowych na grodzisku Łęcze, pow. Elbląg. *Wiadomości Archeologiczne* XXXII/3–4: 385–404.
1997. *Epoka brązu w północno-wschodniej Polsce*. Białystok: Białostockie Towarzystwo Naukowe, Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk.
- Drzewicz, A.
2004. *Wyroby z kości i poroża z osiedla obronnego ludności kultury łużyckiej w Biskupinie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Semper.
- Eichhorn, A.
1863. *Zeitschrift für die Geschichte und Altertums-kunde Ermlands*. Band 2, Heft 4–6. Mainz: Verlag von Franz Kichheim.

1866. *Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands*. Band 3, Heft 7–9. Braunsberg: Verlag von Eduard Peter.
- Florek, M.
2014. Czy „grodzisko” to dawny, zniszczony gród? O niebezpieczeństwach korzystania ze źródeł topomastycznych. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* XXXV: 171–188.
- Gackowski, J.
2000. Osiedla nawodne z Mołtajn i Pieczarek na tle osadnictwa Pojezierza Mazirskiego we wczesnej epoce żelaza. *Światowit* 2(43)/Fasc. B: 65–69.
- Gierlach, B.
1966. Zabytki metalowe, [w:] J. Gąsowski, B. Gierlach i E. Kowalczevska (red.), *Materiały wykopaliskowe z Zamku Królewskiego w Warszawie. Tom I*: 141–150. Warszawskie Materiały Archeologiczne 1. Warszawa: Prezydium Stołecznej Rady Narodowej – Wydział Kultury, Urząd Konserwatorski M. St. Warszawy – Konserwator Zabytków Archeologicznych.
- Gładki, M. i A. Jaremek
2021. Materiały z badań ratowniczych na stan. 25 w Strużynie, gm. Morań, pow. ostródzki. Kolejny głos w dyskusji nad tzw. „pograniczem bałtyjsko-pomorskim” w późnej epoce brązu i początkach wczesnej epoki żelaza. *Światowit Supplement Series B: Barbaricum* 15: 79–98.
- Gryzińska-Sawicka, N.
2012. Próba modelowego ujęcia gospodarki na Pomorzu we wczesnym okresie rzymskim. *Przegląd Archeologiczny* 60: 85–105.
- Haftka M. i S. Wadył
2015. *Węgry: zespół osadniczy na pograniczu pomorsko-pruskim w XI–XII w.* Malbork: Muzeum Zamkowe w Malborku.
- Henneberger, C.
1576. *Prussiae, das ist des Landes zu Preussen, welches das herrichste Theil ist Sarmathiae Europae eigentliche und warhafftige Beschreibung*, skala około 1:370 000, Königsberg.
1595. *Erclerung der Preüssischen grössern Landtaffel oder Mappen Mit leicht erfindung aller Stedte, Schlösser, Electen, Kirchdörffer, Orte, Ströme fliesser vnd See so darinnen begriffen*. Królewiec: bey Georgen Osterbergern.
- Herrmann, J.
2002. Tradition und Neubeginn ur- und frühgeschichtlicher Forschungen an der Berliner Akademie der Wissenschaft 1946–1952. Zum 110. Geburtstag von Wilhelm Unverzagt. *Sitzungsberichte der Leibniz-Sozietät* 54/3: 85–100.
- Hilczerówna, Z.
1956. *Ostrogi Polskie z X–XIII wieku*. Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Hollack, E.
1908. *Erläuterungen zur vorgeschichtlichen Übersichtskarte von Ostpreußen. Im Auftrage des ostpreußischen Provinzial Verbandes bearbeitet und herausgegeben*. Glogau-Berlin: Kommissions Verlag von Carl Flemming.
- Holtmann, G.F.W.
1993. *Untersuchung zu mittelalterlichen und frühneuzeitlichen Messern*. Göttingen.
- Hoffmann, M.J.
1992. Nieznane materiały kultury kurhanów zachodniobałtyjskich. *Światowit Supplement Series B: Barbaricum* 2: 20–38.
1999. *Źródła do kultury i osadnictwa południowo-wschodniej strefy nadbałtyckiej w I tysiącleciu p.n.e.* Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie 177, Olsztyn: Towarzystwo Naukowe i Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
2000. *Kultura i osadnictwo południowo-wschodniej strefy nadbałtyckiej w I tysiącleciu p.n.e.* Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie 191, Olsztyn: Towarzystwo Naukowe i Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
- Honczaruk, M. i L. Kacprzak
2014a. *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski: 1:50.000. Arkusz Głębock (34)*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
2014b. *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski: 1:50.000. Arkusz Wolnica (98)*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Horanin, M.
2005. Sieć leprozoriów w państwie zakonnym w Prusach. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 2: 133–155.
- Ilan, D.
2016. The ground stone components of drills in the ancient Near East: sockets, flywheels, cobble weights, and drill bits. *Journal of Lithic Studies* 3/3: 261–277. DOI: 10.2218/jls.v3i3.1642
- Jagielska, E.
2020. (red.) Standardy prowadzenia badań archeologicznych. Cz. 1. Badania nieinwazyjne lądowe. *Kurier Konserwatorski* 17: 9–49.
- Jagodziński, M.F.
1997. *Archeologiczne ślady osadnictwa między Wisłą a Pasłęką we wczesnym średniowieczu. Katalog stanowisk*. Warszawa: Instytut Archeologii i Etnologii PAN.

2010. *Truso. Między Weonodlandem a Witlandem*. Elbląg: Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu.
2017. *Janów Pomorski/Truso. Struktura i zabudowa strefy portowej (badania 1982–1991)*. Elbląg: Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu.
- Kacprzak L. i M. Honczaruk
2014. *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski: 1:50.000. Arkusz Górowo Haweckie (62)*. Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Kadrow, S.
1994. Co datują laboratoria radiowęglowe? *Światowit* XXXIX:143–151.
- Khomiakova O.
2021. Sambian-Natangian hillforts in the 1st-millennium AD settlement system of the southeastern Baltic region, [w:] T. Ibsen, K. Ilves, B. Maixner, S. Messal i J. Schneeweiß (red.), *Fortifications in their Natural and Cultural Landscape: From Organising Space to the Creation of Power*: 35–49. Schriften Des Museums Für Archäologie Schloss Gottorf 15. Bonn: Habelt-Verlag.
- Khomiakova O., I. Skhodnov i S. Chaukin
2019. Hillforts of the Central Nadruvians: a case study of settlement patterns and social organization in former East Prussia in the first half of the 1st millennium AD. *Archaeologia Lituana* 19: 78–99.
DOI: 10.15388/ArchLit.2018.19.5
- Klimek, R.
2017. Obraz rzeki Pasłęki na nieznannej mapie archiwalnej, [w:] M. Dzik i G. Śnieżko (red.), *Fines testis temporum. Studia ofiarowane Profesor Elżbiecie Kowalczyk-Heyman w pięćdziesięciolecie pracy naukowej*: 197–219. Rzeszów: Oficyna Wydawnicza Ziemowit.
2021. Pierwsze kościoły na Warmii i ich wpływ na rozwój dróg lokalnych. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 3(313): 459–472.
DOI: 10.51974/kmw-141599
2022. Brody na Warmii w średniowiecznych dokumentach i na nowożytnych mapach rękopiśmiennych. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1(316): 123–143.
DOI: 10.51974/kmw-149251
- Kobylińska, U.
- 2017a. Tątlawki, st. 2: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 2*: 118–132. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- 2017b. Wieprz, st. 20: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 2*: 249–259. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Ste-
- fana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- 2017c. Durąg, st. 1: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 2*: 272–295. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- 2017d. Podągi, st. 2: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 1*: 444–459. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Kobylińska, U., R. Solecki i J. Wysocki
2017. Tątlawki, st. 2: chronologia stanowiska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 2*: 135–136. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Kondracki, J.
2002. *Geografia regionalna Polski*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kontny, B.
2005. Czas wojny czy czas dobrobytu? Zmiany w obrazie wyposażenia w broń grobów kultury przeworskiej w rozwiniętym odcinku fazy B2. *Studia i Materiały Archeologiczne* 12: 59–88.
- Koperkiewicz, A.
2023. Civitas Ylienburg. Głos wołającego na Puszczy (Galindzkiej) o ratunek dla pierwszych lokacji miejskich Warmii i Mazur. *Warmińsko Mazurski Biuletyn Konserwatorski* 15: 6–27.
- Kopiczko, A.
2018. Warmińska kapituła katedralna. Zarys dziejów. *Studia Elbląskie* XIX: 11–27.
2019. Parafia i kościół w Orniecie w świetle protokołu powizytacyjnego z 1798 r. *Archiva, Biblioteki i Muzea Kościelne* 111: 129–145.
DOI: 10.31743/abmk.2019.111.07
- Kosmowska-Ceranowicz, B. i T. Pietrzak
1982. *Znaleziska i dawne kopalnie bursztynu w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwa Geologiczne.
- Koziełto-Poklewski,
- 1973a. Dzieje powiatu, [w:] M. Lossman (red.), *Braniewo. Z dziejów miasta i powiatu*: 37–84. Olsztyn: Pojezierze.
- 1973b. Orneta, Pieniężno, [w:] M. Lossman (red.), *Braniewo. Z dziejów miasta i powiatu*: 137–169. Olsztyn: Pojezierze.
- Krause, E.
1976. Z problematyki badań tzw. „grodzisk stożkowatych” w Polsce. *Sprawozdania Archeologiczne* XXVIII: 283–284.
- Kruppé, J.
1981. *Garncarstwo późnośredniowieczne w Pol-*

- sce. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Kubicki, R.
2012. *Młynarstwo w państwie Zakonu Krzyżackiego w Prusach w XIII–XV wieku (do 1454 r.)*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Kurzyk, K. i A. Ostasz
2015. Osada kultury iwieńskiej z Mieścina, gm. Tczew, woj. pomorskie, stan. 17. *Pomorania Antiqua* XXIV: 105–130.
- Kuśnierz, J.
2005. Militaria z Czeramna nad Huczwą. Próba rekonstrukcji sposobu ataku Tatarów na gród (w 1240 r.) na podstawie dotychczasowych badań archeologicznych. *Acta Militaria Mediaevalia* 1: 115–132.
- Labuda, G.
1990. Podbój Prus w XIII wieku, [w:] M. Biskup (red.), *Ekspansja niemieckich zakonów rycerskich w strefie Bałtyku od XIII do połowy XVI wieku*: 31–50. Toruń: Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk, Zakład Historii Pomorza.
- Lubowicka, A.M.
2011. Ceramika z najnowszych badań zamku krzyżackiego w Toruniu. O naczyniach i wiktuałach z krzyżackiej kuchni. *Rocznik Toruński* 38: 127–155.
- Łągiewka, M., L. Opyrchał i M. Wanat
2015. Rola obiektów hydrotechnicznych na obszarach objętych ochroną przyrody. *Przeegląd Naukowy – Inżynieria i Kształtowanie Środowiska* 69: 249–256.
- Łapo, J.M.
2009. Wokół Szwedzkiego Szańca. Echa Wojen Szwedzkich w ludowych podaniach historycznych i mikrotoponimii na obszarze dawnych Ziem Pruskich. *Pruthenia* 4: 241–286.
- Łukomiak, K.
2015. *Sposoby zamykania pomieszczeń i skrzyń w późnym średniowieczu na tle źródeł archeologicznych z terenu Polski*. Praca magisterska, promotor prof. nadzw. dr hab. Anna Marciniak-Kajzer, Instytut Archeologii, Uniwersytet Łódzki.
2016. Zamykanie pomieszczeń w późnośredniowiecznych siedzibach mieszkalno-obronnych na podstawie źródeł archeologicznych, [w:] K. Marinow, K. Szadkowski, K. Węgrzyńska (red.), *Varia Mediaevalia. Studia nad średniowieczem w 1050. Rocznice Chrztu Polski*: 141–154. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. DOI: 10.18778/8088-325-3.14
- Majewski, M.
2017. Plomby ołowiane, [w:] M. Majewski i K. Stań (red.), *Archeologia Stargardu. Badania na Rynku Staromiejskim*: 117–125. Stargard: Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Stargardzie.
- Marciniak-Kajzer, A.
2006. Późnośredniowieczny dwór rycerski w Leszczu. Przyczynek do dyskusji na temat funkcji niektórych siedzib możnowładczych. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 1:7–17.
2011. *Średniowieczny dwór rycerski w Polsce. Wizerunek archeologiczny*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
2016. *Archaeology on Medieval Knights' Manor Houses in Poland*. Łódź-Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
2018. Gródki stożkowate czy zamki typu motte. *Archaeologia Historica Polona* 26: 59–70.
- Marcinkowski, M.
2011. *Fajans pomorski ze Starego Miasta w Elblągu*, Elbląg.
2013. Cechy obce i lokalne w średniowiecznej i nowożytniej ceramice elbląskiej. Zarys problematyki na podstawie wybranych przykładów. *Archaeologia Historica Polona* 21: 239–255. DOI: 10.12775/AHP.2013.011
- Mączyńska, M.
2019. Faza C3 w kulturze wielbarskiej – próba wyróżnienia. *Wiadomości Archeologiczne* LXX: 43–63. DOI: 10.36154/wa.70.2019.02
- Melcher, B. i A. Melcher
1903. *Handbuch des Grundbesitzes im Deutschen Reiche. Dritte Lieferung: Provinz Ostpreussen. Mit einer Karte der Provinz Ostpreussen*. Berlin: Verlag des Königlichen Statistischen Landesamts.
- Michalik, P.
2007. *Późnośredniowieczne i wczesnonowożytnie noże z zamku w Pucku*. Światowit Supplement Series P: Prehistory and Middle Ages 15, Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.
- Nadolski, A.
1954. *Studia nad uzbrojeniem polskim w X, XI i XII wieku*. Łódź: Zakład im. Ossolińskich we Wrocławiu.
- Okulicz, Ł.
1970. *Kultura kurhanów zachodniobałtyjskich we wczesnej epoce żelaza*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Okulicz, J.
1973. *Pradzieje ziem pruskich od późnego paleolitu do VII w. n.e.* Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Ośrodek Badań Naukowych Imienia Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie.
- Oniszcuk A.
2013. *Życie odbite w naczyniu. Konsumpcja*

- luksusowa i codzienna w Gdańsku w XVII–XIX wieku na podstawie naczyń ceramicznych z terenu Centrum Dominikańskiego i kwartału Długi Targ - Powroźnicza, T. I. Warszawa.
- Pasierb, B.
2012. Techniki pomiarowe metody elektrooporowej. *Czasopismo Techniczne. Środowisko* 109/2: 191–199.
- Pilø, L.
2011. The Pottery, [w:] D. Skre (red.), *Things from the Town: Artefacts and Inhabitants in Viking-Age Kaupang. Volume 3*: 281–304. Aarhus: Aarhus University Press. DOI: 10.2307/jj.608256.12
- Piotr z Dusburga.
1679. *Ordinis Teutonicici Sacerdotis, Chronicon Prussiae, in quo Ordinis Teutonicici origo, nec non res ab ejusdem Ordinis magistris ab An. MCCCXXVI. usque ad An. MCCCXXVI. in Prussia gestae exponuntur, cum incerti auctoris continuatione usque ad Annum MCCCCXXXV.*
- Pollakówna, M.
1953. *Osadnictwo Warmii w okresie krzyżackim.* Poznań: Instytut Zachodni.
- Połączyński, Ł.
2017. Ołowiane plomby towarowe z Gdańska, Długich Ogrodów, stanowisko 86. *Gdańskie Studia Archeologiczne* 6: 201–216.
- Popkiewicz, E. i J. Czebreszuk
2016. Wiedza i umiejętności rzemieślników obrabiających bursztyn w epoce brązu. Studium archeologii eksperymentalnej na przykładzie produkcji bursztynowego pektorału kultury mykeńskiej. *Fontes Archaeologici Posnanienses* 52: 81–101.
- Purowski, T.
2008. Wyniki badań wykopaliskowych osady obronnej w Tarławkach, pow. węgorzewski. *Wiadomości Archeologiczne* LX: 335–360.
- Rabek, W. i M. Narwojsz
2014. *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski: 1:50.000. Arkusz Orneta (97).* Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Rabek, W. i A. Młynczak
2002. *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski: 1:50.000. Arkusz Pieniężno (61).* Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Rabek, W. i B. Świerszcz
2002. *Objaśnienia do Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski: 1:50.000. Arkusz Chruściel (60).* Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny.
- Rabiega, K., F. Welc, R. Solecki i B. Nowacki
2021. Wyniki badań na stanowisku Wysoka Wieś, stan. 8, pow. ostródzki, [w:] R. Solecki (red.), *Interdyscyplinarne badania wielofazowych osiedli obronnych z Pojezierza Hławskiego i Garbu Lubawskiego*: 71–90. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 18. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Rabiega, K., F. Welc, R. Solecki, B. Nowacki, A. Orłowska i J. Wysocki
2021. Wyniki badań na stanowisku Stańkowo, stan. 1, pow. kwidziński, [w:] R. Solecki (red.), *Interdyscyplinarne badania wielofazowych osiedli obronnych z Pojezierza Hławskiego i Garbu Lubawskiego*: 21–42. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 18. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Radkowski, J. i J. Wysocki
2016. Wstęp do problematyki gródków stożkowatych z terenu średniowiecznego państwa zakonu krzyżackiego, znajdujących się na obszarze województwa warmińsko-mazurskiego, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 2. Nowe badania i interpretacje*: 295–385. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 7. Warszawa: Instytut Archeologii UKSW, Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Rogosz, R.
1983. Obróbka i zastosowanie żelaza, [w:] E. Cnotliwy, L. Leciejewicz i W. Łosiński (red.), *Szczecin we wczesnym średniowieczu. Wzgórze Zamkowe*: 262–267. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Rutkowska, P.
2020. *Przebieg procesu bielcowania w cyklu uprawy monokultur sosnowych w wybranych obszarach piaszczystych Polski Północnej.* Doktorat przygotowany w Katedrze Gleboznawstwa i Kształtowania Krajobrazu Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu.
- Rutyna, M.
2017. Strużyna, st. 21: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 2*: 79–88. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Schuldt, E.
1981. *Gross Raden. Die Keramik einer slawischen Siedlung des 9./10. Jahrhunderts.* Berlin: VEB Deutsches Verlag der Wissenschaften.

- Siczek, Ł.
2016. Gwoździe jako zabytek archeologiczny. Materiały z badań zamku Chojniku. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 58: 165–179.
DOI: 10.17427/SSA16009
- Solecki, R.
2017a. Strużyna, st. 24: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 2*: 101–105. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
2017b. Grabin, st. 1: znaleziska, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 2*: 315–332. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
2021. (red.) *Interdyscyplinarne badania wielofazowych osiedli obronnych z Pojezierza Hławskiego i Garbu Lubawskiego*. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 18. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
2022a. Boreczno, st. 8: położenie grodziska i jego forma, [w:] R. Solecki (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 3*: 192–194. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
2022b. Winiec, st. 2: znaleziska, [w:] R. Solecki (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Tom 3*: 119–132. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Solecki, R., F. Welc i B. Nowacki
2021. Wyniki badań na stanowisku Wysoka Wieś, stan. 7, pow. ostródzki, [w:] R. Solecki (red.), *Interdyscyplinarne badania wielofazowych osiedli obronnych z Pojezierza Hławskiego i Garbu Lubawskiego*: 91–105. Archaeologica Hereditas. Prace Instytutu Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie 18. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Solecki, R. i J. Wysocki
2017. Wieprz, st. 20: położenie grodziska i jego forma, [w:] Z. Kobyliński (red.), *Katalog grodzisk Warmii i Mazur 2*: 243–244. Warszawa: Instytut Archeologii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie i Fundacja Res Publica Multiethnica.
- Solon, J., J. Borzyszkowski, M. Bidłasik, A. Richling, K. Badora, J. Balon, T. Brzezińska-Wójcik, Ł. Chabudziński, R. Dobrowolski, I. Grzegorzczak, M. Jodłowski, M. Kistowski, R. Kot, P. Krąż, J. Lechnio, A. Macias, A. Majchrowska, E. Malinowska, P. Migoń, U. Myga-Piątek, J. Nita, E. Papińska, J. Rodzik, M. Strzyż, S. Terpiłowski i W. Ziaja
2018. Physico-geographical mesoregions of Poland: Verification and adjustment of boundaries on the basis of contemporary spatial data. *Geographia Polonica* 91/2: 143–170.
DOI: 10.7163/GPol.0115
- Sowiński, T.
2015. *Z biegiem Wąszy. Szlaki dydaktyczno-historyczne w gminie Pieniężno*. Pieniężno: Urząd Miejski w Pieniężnie.
- Starski, M.
2009. Późnośredniowieczne naczynia gliniane z zamku w Pucku. *Studia i Materiały Archeologiczne* 14: 195–284.
- Szczygieł, K.
2024. Wyniki analizy szczątków zwierzęcych pochodzących z warstw kulturowych grodzisk badanych w ramach projektu „Katalog grodzisk Warmii i Mazur. Część 2. Warmia Wschodnia”, [w:] R. Solecki (red.), *Grodziska Warmii i Mazur 3: Odkrywane na nowo*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.
- Thielen, P. G.
1958. *Das grosse Zinsbuch des Deutschen Ritterordens (1414–1438)*. Marburg: N.G. Elwert Verlag.
- Wadył, S.
2013a. Wczesnośredniowieczny zespół osadniczy w Rejsytach, gm. Rychliki (stan. 1 i 2) w świetle wyników badań archeologicznych. *Pruthenia* VIII: 149–164.
2013b. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z mezoregionu dorzecza górnej Drwęcy. *Acta Universitatis Nicolai Copernici* XXXIII: 129–152.
DOI: 10.12775/AUNC_ARCH.2013.007
2015. Wczesnośredniowieczna ceramika naczyniowa z mikro-regionu Baldram-Podzamcze, gm. Kwidzyn. *Pomorania Antiqua* 24: 411–452.
2018. Ostroga z zaczepami haczykowatymi zaagiętymi do wnętrza z Bornit, pow. braniewski. *Pomorania Antiqua* XXVII: 241–254.
2019. *Studia nad kształtowaniem się pogranicza pomorsko- i mazowiecko-pruskiego we wczesnym średniowieczu*. Olsztyn: Oficyna Wydawnicza Pruthenia.
2022. Wprowadzenie, [w:], S. Wadył (red.), *Miejsce, które rodziło władzę. Gród z początków wczesnego średniowiecza w Pasyumi*

- na Pojezierzu Mazurskim: 13–19. Warszawa: Wydział Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego.
DOI: 10.47888/9788366210301.13-19
- Wadył, S. i K. Martyka
2019. Nowy element układanki. Wczesnośredniowieczne grodzisko w Bornitach koło Pieniężna. *Slavia Antiqua* LX: 75–93.
DOI: 10.14746/sa.2019.60.4
- Wadył, S., K. Martyka i D. Malarczyk
2018. Wczesnoabbasydzkie dirhamy z nowo odkrytego grodziska w Bornitach koło Pieniężna. *Wiadomości Numizmatyczne* 62/1–2(205–206): 129–143.
DOI: 10.24425/wn.2018.125040
- Waluś, A.
1987. Wstępne wyniki badań cmentarzyska kurhanowego w miejscowości Piórkowo, gm. Płoskinia, woj. elbląskie [w:] A. Pawłowski (red.), *Badania archeologiczne w województwie elbląskim w latach 1980–83*: 177–192. Malbork: Muzeum Zamkowe.
1990. „Łużycka” faza cmentarzyska kultury kurhanów zachodniobałtyjskich w Piórkowie, woj. elbląskie, [w:] T. Malinowski (red.), *Problemy kultury łużyckiej na Pomorzu*: 117–132. Słupsk: Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku.
1992. Cmentarzysko kurhanowe w Piórkowie, woj. elbląskie, w świetle prac wykopaliskowych przeprowadzonych w latach 1984–1987. *Światowit Supplement Series B: Barbaricum* 2: 39–52.
- Waluś A. i B. Kowalewska
1999. *Kurhan I i II z cmentarzyska w Stolnie, gm. Miłakowo, woj. warmińsko-mazurskie*. (= Światowit Supplement Series P: Prehistory and Middle Ages 1). Warszawa: Uniwersytet Warszawski.
- Wiewióra, M.
2016. Gród i zamek w państwie krzyżackim – miejsce tradycji czy tradycja miejsca? *Archaeologia Historica Polona* 24: 195–231.
DOI: 10.12775/AHP.2016.010
- Woelky, C.P. i J.M. Saage
1860. *Codex diplomaticus Warmiensesis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlandes. Bd. 1: Urkunden der Jahre 1231–1340*. Mainz: Verlag von Franz Kirchheim.
- Woelky, C.P.
1874. *Codex diplomaticus Warmiensesis oder Regesten und Urkunden zur Geschichte Ermlands. Bd. 3, Urkunden der Jahre 1376–1424 nebst Nachträgen*. Braunschweig-Leipzig: Eduard Peter.
- Wołagiewicz, R.
1993. *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*. Szczecin: Muzeum Narodowe.
- Woźniakowski, A.
2017. *Trójkąt Lidzbarski odcinek 1 Frombork – Płoskiński Młyn. Mapa turystyczna fortyfikacji na terenie Nadleśnictwa Zaporowo*. Wejherowo: Casamata.
- Wólkowski, W.
2017. Początki zamków warmińskich – problem pierwotnych układów funkcjonalno-przestrzennych zamków dominium warmińskiego do połowy XIV w., [w:] A. Bocheńska i P. Mrozowski (red.), *Początki mury wanych zamków w Polsce do połowy XIV w.*: 105–118. Warszawa: Arx Regia – Ośrodek Wydawniczy Zamku Królewskiego w Warszawie.
- Wyrobisz, A.
1968. *Szkło w Polsce od XIV do XVII wieku*. Wrocław-Warszawa-Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- Wyszomirski, S. (tłum).
2011. *Piotr z Dusburga. Kronika ziemi pruskiej*. Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Voigt, J.
1830. *Geschichte Preussens : von den aeltesten Zeiten bis zum Untergange der Herrschaft des deutschen Ordens*. Tom 4 (= *Die Zeit von der Unterwerfung der Preussen 1283 bis zu Dieterichs von Altenburg Tod 1341*). Königsberg: Verlage der Gebrueder Borntrager.
- Żórawska, A.
2000. Osada ludności kultury kurhanów zachodniobałtyjskich w Piórkowie, woj. warmińsko-mazurskie. *Światowit* 2(43)/Fasc. B: 286–290.
2001. Bursztyn w kulturze kurhanów zachodniobałtyjskich. *Światowit* 3(44)/Fasc. B: 213–231.
- Żurowski, T.
1951. Fajki gliniane: z badań archeologicznych. *Ochrona Zabytków* 4/1–2(12–13): 39–57.

